

ARTA TONE

Tās dullās Sarmītes dēļ

Lai bilde jūs nemaldina – viņai ir 73 gadi.

Sarmīte Baltkāja. Praktizējoša ķirurgē onkoloģe.

Krūts onkoloģijas slimniece.

Traka autobraucēja.

Šoruden savā 15 gadu jubilejā žurnāls *SANTA* rīkoja akciju «Sievietes laiks», aicinot lasītājus balsot par desmit redakcijas izvirzītām izcilām Latvijas sievietēm – personībām, kuras ar savu darbu ir spējušas un arī turpmāk spēs ietekmēt visas sabiedrības dzīvi. Visvairāk balsu un krāšņu rotu komplektu saņēma žurnāliste Ilze Jaunalksne. Otrs lielākais lasītāju balsu skaits tika šīs sarunas varonei Sarmītei Baltkājei.

SANTA saņēma skaistas vēstules par viņu. Daudz.

Kaut katrs varētu izdarīt tā. Daudz.

-Kā jūs sevi no rītiem noskaņojat katrai jaunai dienai?

— Jau četrdesmit piecus gadus esmu ķirurgē, un ķirurga darba dzīve nav tāda, ka tu aizej safrizēts un sapucēts uz darbu, pačubinies. Tu jau mostoties domā, kas ar to cilvēku, kuru vakar vai aizvakar operēji, un kas tur jādara šodien. Neesmu no tām, kas katru rītu intensīvi vingro vai taisa nezin kādas procedūras, es tā žvikt sarīktējos un nesos uz darbu ar domu, lai tur būtu ļoti agri un paskatītos, kā klājas tiem, kas izoperēti. Agri mobilizējos un agri sāku strādāt. Bez liekas prātošanas.

Ļūs jau laikam gribat zināt kaut ko par manis pašas slimību?

— Es gribu zināt, kāda bija jūsu pirmā sajūta, kad jums to konstatēja.

— Zināt, tas ir ļoti interesanti, neesmu

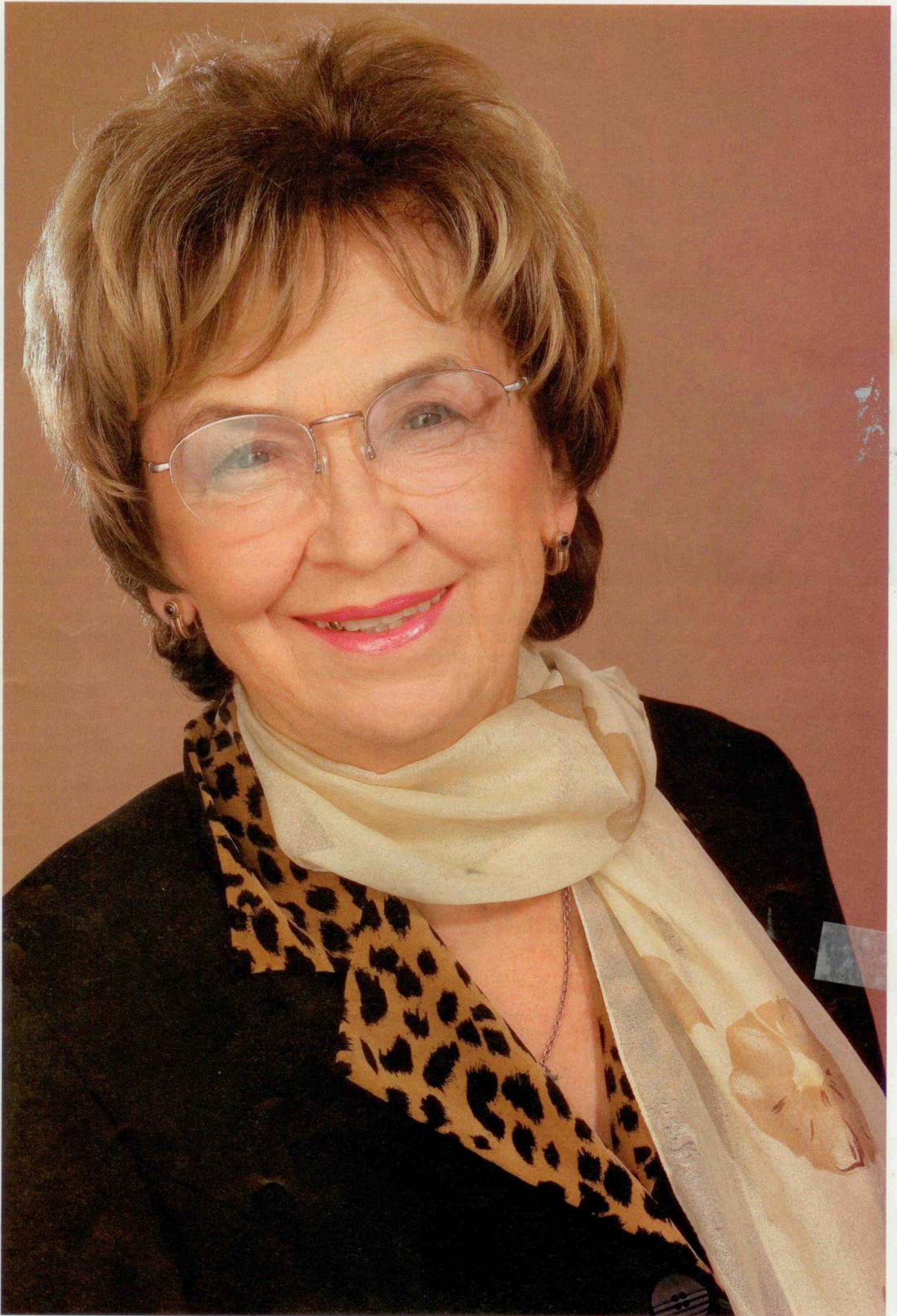
īpaši mānīcīga, bet dzīvē šad tad bijušas situācijas, kad uzreiz mani kaut kas noliek pie vietas vai arī es izlokos...

Es ļoti ātri eju... gāju... visu laiku ļoti ātri. Es visu ļoti strauji daru, arī operēju ātri – *žiu, žiu*. Pērn janvārī mēs nācām ar vīru no tirgus. (Šad tad aizejam kopā kaut ko sapirkt. Ja nu bērni atnāk – mēs, starp citu, esam četrpadsmit cilvēki, man dzimtā ir astoņi vīrieši, no kuriem kādi pieci ir no metrs astoņdesmit līdz metrs deviņdesmit pieci. Nu, tas tā...) Nākam no tirdziņa mājās, vīrs nes paunas, es nesos pa priekšu... ledomājieties, gluds asfalts, pilnīgi gluds un tāds kā knibulītis, kā cilpiņa no betona izlidusi ārā, es, akurāt nesoties un jožot, aizķeros un gāžos, un, lai nesus savu dārgās, dāvinātās brilles un degunu, izstiepju roku un izmežģiju labo plecu. Pieslejos tepat pie durvīm, izsaucu ātros. Aizved mani uz otro slimnīcu. Galvenais ārsts

pazīstams, apskatās, saka – lūzums tev tur nav, ievelk; kamēr viņš tur knosās, plecs izmežģās otrreiz, atkal ievelk un tad piestiprina roku pie krūšu kurvja – uz mēnesi. Pēc mēneša noņem, roka lāgā nekustas...

Dzīve nolika pie vietas, tas kritiens nolika pie vietas. Saku kolēģei – man no tām saitēm tā kā mazliet krūts sāp, tu nevari paskatīties, vai tur kā nav? Viņa skatās un saka – tur tev nekā nav, bet tev TUR ir. Otrā pupā. Februārī. Paskatāties tuvāk – ir. Sēž kā briedis. Tad ātri sarunāju ar kolēģiem, izoperēja mani.

Nodaļā jau ienāk visādi ļaudis, sabiedrībā pazīstamas zvaigznes un istas lauku sievas, bet, kad tas notiek ar mani, visa kliņķa jau zina. Un viss lielais «Gaiļezers» runā, ka dakterei Baltkājei tā vaina. Acimredzot tāpēc, ka es netaisīju nekādu histēriju, nekur nepazudu un jau pēc divām nedēļām atsāku savā vecajā tempā strādāt.

Kolēģu un pasniedzēju vidū (pirmā no labās).

Būšu matemātiķe vai ķirurgē – tāds ir jautājums.

Medicīnas institūta izlaidumā 1960. gadā. Jau precēti – Jānis un Sarmīte.

Ar meitu Dainu Zepu.

runas ļoti ātri pierimās.

Liktenis man lika nokrist tur, kur es esmu tūkstošiem reižu gājusi...

Kritiens bija liktenīgs arī tai ziņā, ka pēc tam divas reizes man operēja plecu, jo bija sarautas saites. Man ir metāla plecu locītava, kas, dakteriem par lielu pārsteigumu, netraucē strādāt. Baidos paskriet, nevaru vair nekā celt. Rūsēt viņas nerūsēs, bet kritot es tur varu atkal kaut ko salauzt. (Smejas.) Tempu esmu mazliet samazinājusi.

Slimniecēm, kam pārsienu noņemto krūti, saku – roku gaisā! Tā, saņemies, tu to vari! Es zinu, jo pati tam esmu izgājusi cauri.

Slimniecēm, kurām pārsienu krūti vai noņemto krūti pēc operācijas, saku: roku gaisā! Šitā! Jūs varat! Man arī ir tā pati vaina! Atnāca pie manis no «Ainas šova» un prasa: vai es būtu ar mieru runāt? Es nodomāju – bet kāpēc ne? Ir smagi to stāstīt, taču nav iemesla nestāstīt – nav jau sifiliss.

– Vai cilvēki vēža tēmu neuzskata par ko līdzīgu tabu? Par to it kā runā, tomēr arī vairās pieminēt.

– Tā ir. Man būtu daudz ko teikt, bet tas ir ārsta ētikas jautājums, un es nevaru piesaukt visas sievietes, kuras mēs redzam, kā es to saku, plivināties pa skatuvi, ka viņa ir izoperēta un izārstēta. Es to nedrīkstu teikt. Jo viņa pati klusē. Kaut varēja vienu koncertu uztaisīt un ziedot naudu. Kā lgo –

arī hepatīts ir ļoti smaga lieta, bet viņš nekaunas un nebaidās, un palīdz citiem. Es par daudz ko nedrīkstu runāt, jo daudzas augsti stāvošas personas pat negrib ar mani sasveicināties, – nedod Dievs, kāds nodomās, ka viņai ir sakars ar ķirurgi onkoloģi!

– Kam vajadzīga krūts protēze? Kāds ir tās mērķis?

– Ir divas medicīniskas indikācijas un viena sociāla. Vai, vienkārši sakot, krūts protēzes mērķis ir dzīve. Sieviete saka – kā es tā iešu mājās? Ja ir lielākas krūtis, tad tiešām uzreiz redzams, ka ir tukšums. Īpaši laukos, kur cits citu redz un uzreiz sāk tenkot, sievietei ir nepieciešams kaut nedaudz celt pašapziņu. Lai viņa atnāk tāda, kāda aizgājusi, un neviens nevar pateikt,

ka tur kā trūkst. Jo tas taču ir baigs šoks. Jūs domājat, ka man bija viegli?

– Nedomāju gan.

– Nebija. Varbūt tādēļ, ka esmu ķirurgē un man vienmēr vajadzējais ašu rīcību un ārkārtīgu savaldību, esmu varējusi sevi noturēt rokās, lai nebūtu jākrit histērijā, jāraud un jāplēš mati. Bet sievietēm, īpaši gados jaunākām, tas ir ārkārtīgs šoks. Tev noņems krūti – ko teiks vīrs vai draugs? Ko teiks kaimiņi? Vai tevi vairs ņems atpakaļ darbā? Kā tur izskaties? Cik ilgi es dzīvošu, kā tas viss būs? Jo ārstēšanās reizēm ir smaga.

Medicīniskā vajadzība – ja krūts ir nedaudz lielāka, protēze vajadzīga, lai būtu vienāds noslogojums pleciem, lai nebūtu deformācijas. Ir jau arī iespējas operatīvā

ceļā atjaunot krūti – vai nu ar silikona palīdzību, vai ar pašas ādas daļām, un plastikas ķirurgi, konkrēti, dakteris Adovičs, ir panākuši valsts finansējumu šādām operācijām. Ir vēl cita lieta: ārzemēs plaši izplatīti ir bukleti sievietēm ar ieteikumiem, kā rīkoties, – kā runāt ar bērnu, kā runāt ar vīru, ko darīt, kā strādāt, kā vingrot. Tagad arī pati esmu uzrakstījusi pāris ieteikumu, kā vingrot, un tos mēs pēc operācijas iedodam katrai pacientei.

Mums nav pieņemts, ka tu pēc operācijas tam vīram ņem un kārtīgi pastāsti...

– Vai sievietes bailes, ka vīrs aizies un ka viņu neņems atpakaļ darbā, ir vairāk iedomas vai realitāte?

– Ir situācijas, kad cilvēks pēc operācijas ātri atkopjas un var uzreiz iet strādāt, bet ir gadījumi, kad jāārstējas ilgāk par pusgadu, – un tad ir jautājums, vai firma ir gatava cilvēkam šo vietu saglabāt. Man ir pacientes, kas ļoti ātri sāk strādāt, jo grib paturēt darbu. Ja ik pa laikam jāatrodas slimnīcā, tā ir arī ģimenes problēma. Ir taču vīrieši, kas pamet jaunus, smukas un veselās sievietes. Un ir vīrieši, kas ļoti palīdz savām sievietēm ārstēties, palīdz fiziski un morāli. Dažreiz gan es to nesaprotu – vīrs aizies! Ja ir gājējs, viņš aizies.

– Tagad jūs tomēr mēģināt ar vīriem runāt?

– Ja atnāk, es mēģinu runāt. Ja atnāk... Man ir buklets, kur rakstīts, kas sievietei jā dara, ja viņai konstatē krūts vēzi, – jāatnāk pie ārsta kopā ar vīru, jāizrunājas. Vakar man iestājās paciente, jauna sieviete. Audzējs liels. Prasu – vai dakteris jums polikliniķā teica, kas notiks? Jā, man teica, ka izgriezis bumbulīti un nākamajā dienā es iešu mājās. Saprotiet, cilvēks ienāk nodaļā nesagatavots – jo polikliniķa ārstam, redziet, nav laika runāt un kamdēļ viņam uzņemties asaras un puņķus, – lai iet uz nodaļu, tur jau ķirurgi tiks galā! Tad man viss

ievērojami īsāks. Tā taču ir tava dzīve! Viena vienīgā! Nu tad vismaz centies, dari visu, kas vajadzīgs, dari maksimālo! Vajag ārstēties raiti un feini.

Bet nē. Aiziet pie pūšlotāja! Atnāk, kad viss tur jau... Un stāsta: «Man teica, ka tagad man tā slimība nāk ārā. Vai, nu glābiet mani!» Es saku – vai jūs prokuroram paziņojāt par šito veceni? Nu ko jūs, es jau pati labprāt tur gāju. Pareizi jau ir, pati gāji, pati maksāji! Ja tu dakterim samaksā simt latus, to skaidina pa puspasauli, bet cik pie tā pūšlotāja notriec naudu un sev dzīvi sabojā? Nekas viņai par to nedraud. Nekas.

– Jūs teicāt, ka sākumā izvēlēties ķirurģiju kā adrenalīnu. Ir taču vēl kāds veids, kā saņemat adrenalīnu, – mašīna!

Dažas sabiedrībā zināmas personas ar mani negrib pat sveicināties – nedod Dievs, kāds pamanīs, ka viņai ir sakars ar ķirurgi onkoloģi!

– Es nemainu vīrus un mīļākos. Mainu mašīnas. Ķēpas mazāk. Šī man ir piektā vai sestā.

Mēs dabūjām pirmo mašīnu astoņdesmit ceturtajā gadā. Man vispār nebija nekādas sajēgas par mašīnām. Aizgāju uz kursiem, man jau bija piecdesmit un cik tur, es zināju tikai to, ka mašīnai ir gāze, bremze un stūre. Par sajūgu – ne jausmas. Tolaik biju nodaļas vadītāja un biju nostādījusi jautājumu tā: tiklīdz kaut kas gadās, acumirkli sauciet mani uz nodaļu! No tā laika es braucu katru dienu. Gandrīz katru. Ātri braucu. Un ar policiju izskaidrojos.

– **Veiksmīgi!**

– Jā. Hulīgāniski ne. Man tam autiņam ir sarkanais krusts priekšā un aizmugurē, kā jau ārsta mašīnai. Gadās, ka gatavoju pusdienas bērniem, kas dzīvo Baltezerā, zvana no nodaļas, pacients uz galda, gatavojam operācijai, tad ieslēdz ugunus un tauri un drāžos. Aptur – tā nedrīkst. Bet es saku – cilvēkam ir nelaime, mani sauc! Vienu reizi mani aptur. Izrādās, mans pacients – policists. Jauns puisītis – Sarmīt, kā jūs braucat! Es saku, bet, ja man mašīna tik labi iet, nu ko lai es daru?

Man patīk apdzīt. Braucu un redzu – zēns blakus smalkā mašīnā! Redz, ka tantuks viņu apdzen, viņš to nevar paciest, spiež. Un es spiežu. Dulla...

– **Ciktāl cilvēks spēj sevi disciplinēt, uz turēt možu garu, nospļauties par savu kai-**

ti? Kad viņš padodas un saka – gals klāt?

– Tas ir ļoti atkarīgs no cilvēka iekšējiem resursiem. Ir tādi, kas ļoti racionāli ārstējas un dara visu, kas vajadzīgs, ir tādi, kas saka – es vairs nevaru to un nevaru šito, cauri un beigas. Man tad jums jāprasa – ko tad jūs īsti nevarat? Visu varat!

Ir liela nozīme, lai nebūtu strauju stresu. Novērots, ka ir tāds liels, gaišs periods un tad pēkšņi kaut kas notiek – vīrs pamet ģimeni, kāda liela traģēdija mājās, un var sākties metastāzes. Ir ļoti svarīgs psiholoģiskais klimats ap cilvēku.

– **Man vienmēr grūti ieiet onkoloģijas slimnīcā. Vai jūs, tik daudz gadus tur strādājot, drebuļi vairs nekrata?**

– Skatoties, kas tai palātā guļ. Reizēm ir situācijas, kad pietiek palātā būt vienai

sievietei, kura ir ar melnu mākonī uz galvas un kura nemitīgi stāsta visādas briesmu lietas – tur tam ir tas, tagad tu aiziesi uz starošanu un tad ar tevi notiks tas, tu aiziesi uz ķīmiju un tad tev nokritis visi mati un kas tik viss vēl nebūs. Es saku: bet kāpēc jūs nevarat teikt – labi, ka tu atnāci ārstēties! Kāpēc tikai tas melnais jārunā, viņai jau tā ir bail un slikti! Es domāju, kur nāk tas ļaunums sievietēm... Kur nāk tas ļaunums, kad tu stāsti – vau, vau, vau! Kur tas nāk?

Bet ir sievietes, kuras palātā uztur optimismu. Kuras katru dienu visām liek vingrot. Nāku un dziļdu – visa palāta smejas, kāda stāsta blēņas no dzīves. Ir labi, ja kaut vienai ir pozitīva aura. Dažreiz ieeju palātā, kurā sešas sievietes vaimanā, un tad man jāsaka: es arī esmu tam izgājusi cauri, bet es varu pācelt roku un strādāt dārzā, un varu turpināt dzīvot!

Es taupu rokas. Ar riteni nebraucu, nenesu smagumus. Dārzā strādāju tikai ar cimdiem.

Bet kaķi ķirurgiem nedrīkst būt. Skrāpē. Pozitīvo stimulu man dod ģimene, kura ir ļoti mīļa, saprotoša. Liela. Saticīga. Mēs cenšamies visiem atcerēties vārda un dzimšanas dienas un pabūt kopā visi, visi. Tas ir ļoti svarīgi.

Ceru, ka jūs nebūsiēt vīramāte, kas kādu mēģinās pāraudzināt.

Nevienu nevajag pāraudzināt. ■

Vita. Dzīve

1983. gadā no kursiem Zviedrijā atbrauca kolēģe un teica: Latvijā vajag tādu pašu organizāciju, kāda ir citviet attīstītās valstīs, – krūts vēža slimnieču atbalsta biedrību. Tad atbrauca zviedrietes, un mēs šādu bezpeļņas organizāciju nodibinājām. Tā apvieno tikai krūts vēža slimnieces. Ilgus gadus to vadīja viena no mūsu pacientēm, es tur biju tikai organizatore, bet, būdama onkoloģiski neskarta, nevarēju nekādus amatus ieņemt. Tagad esmu valdē.

Mēs daudz ko bijām izcīnījušas – sākumā tās bija krūts protēzes no Beļģijas karalienes palīdzības fonda. Tad es pieteicu projektu *Phare* programmai, mēs dabūjām naudu. Mūsu Labklājības ministrija sāka virzīt invalīdu atbalsta lietu, tur mani aicināja uz konkursu, un es viņus pārliecināju. Kopš tā laika mēs saņemam atbalstu no medicīniski tehnisko palīgīdzekļu fonda. Ir firma, kura apgādā onkoloģiskās slimnieces ar labas kvalitātes krūts protēzēm, bet naudas trūkst, pacientu ir vairāk. Tad es runāju ar firmu *Avon*, viņi uzdāvināja naudu vairāk nekā simt protēzēm. Atkal esmu Labklājības ministrijas komisijā, un finansējums nākamgad būs vēl lielāks, jo **katru gadu Latvijā aptuveni 800 sievietes noņem krūti**. Bet naudas nepietiek, un es domāju, kā lai tiek pie lielajiem un bagātajiem veiciem, – pastāstīt viņiem, nolikt visu pa punktiem, lai velta viena konjaka pudeles vērtību. Biju šokēta, kad kāds kungs pasniedza saviem draugiem konjaka pudeli par trīs tūkstošiem latu – izdzeršanai un izčurāšanai. Un es domāju – cik tur ir!!! Tur ir simts un vairāk protēžu sievietēm. Uz dāvinātu pāris pudeles mums – cik daudz sievietes būtu palīdzēts!

Mūsu biedrība *Vita* ir iekļauta pasaules organizācijā Ženēvā. Mums ir sadarbība ar šāda tipa organizāciju Zviedrijā. Katrā valstī sievietes sanāk kopā, ir pat pasaules salidojumi, kur katru gadu pulcējas četrdesmit valstu sievietes – tikai slimnieces, divas reizes mani tur aicināja kā ārsti, kas to organizējusi. Tas ir ārkārtīgi jauki – sievietes pārrunā savas slimības lietas vai ģimenes problēmas. Un izbauda kopānākšanas prieku – uztaisa frizūru, iedzer kafiju un saprot, ka «mēs turamies».